

Ett starkt reportage om flykt, asyl och hjälpare

Recension av boken "Vinna eller försvinna – om flykt, asyl och hjälpare"

Bokens författare: Annette Rosengren
Stockholm: Carlssons bokförlag, 2009

Bokens författare, Annette Rosengren är fil. dr. i etnologi, forskare och verksam vid Nordiska museet och författare till flera uppmärksammade böcker. Hon gör rösten hörd för asylsökande, som media i regel inte är intresserade av att skriva om. Författaren hade till en början ambition att följa deras vardag som är fylld av utsatthet och vikten av att kämpa på med sina egna resurser att lita till. Hon tar inte bara upp de asylsökande och de som fått uppehållstillstånd utan även de som lever som gömda och papperslösa (andra ord är odokumenterad eller irreguljär), något som är svårt i hela EU, men enligt studier mycket svårt i Sverige. Hon jämför asylsökande med människor som är hemlösa. Båda grupperna lever vid sidan av vårt majoritetssamhälle, och är på många sätt oönskade, men hemlösa har rätt att agera politiskt och ställa krav på samhället, något som de asylsökande inte har. Hennes ambition vidgades till att även försöka dokumentera i ett större socialt, medmänskligt och politiskt (dock inte partipolitiskt) sammanhang. Därför innehåller boken även en verklighet utifrån de svenska hjälparnas perspektiv. Genom hennes egna resor och samtal med anhöriga och vänner har hon också samlat material om vad som händer de asylsökande som avvissades och fick uppehållstillstånd. Re-

portaget har tre framträdande teman: medmänsklighet, politik och asylhistoria här hemma och i världen.

I bokens nio kapitel ger hon ett starkt reportage om ett hundratal asylsökande, såväl kvinnor, män och barn som hon har följt (och vissa fortfarande) sen i början av 2000-talet på en förläggning i Mellansverige. Hon kallar den för Forsby och den var öppen mellan 1999 och 2004. De har kommit från ett antal länder men främst Afghanistan, Bosnien, Irak, Kosovo, Libanon, Nigeria, Serbien, Syrien, Tchad, och Tjetjenien. Livet där visade på ytan en vardag med vardagliga rutiner bland invånarna, men under ytan levde deras existentiella frågor om liv och död samt framtid. På långt håll såg det ut som ett vanligt bostadsområde, men de gemensamma utrymmena (t ex tvättstugan) var slitna och eftersom lägenheterna hade nummer istället för namn, gav det association till institution och anstalt. Viktigt informationsutbyte mellan de asylsökande gavs på parkeringen. Stressreaktioner på grund av traumatiska minnen trängde fram på grund av sysslösheten, de många avslagen om asyl och oron för framtiden. Enligt intervjuerna med flyktingar och nyckelpersoner kunde asylprocessen på ytan ses som en tydlig och rätts-säker procedur, men jämfördes med

en bingolott, en trisslott, man vinner eller försvinner. Kontaktytan med svenskar och det svenska samhället som ett tryggt framtidsland, var i regel endast med professionella, och i vissa fall för ungdomar som var musik- och fotbollsintresserade, eller de som sökte sig till svenska flickvänner för att underlätta uppehållstillstånd, men inte lokalbefolkningen i allmänhet. Barnen blev föräldrarnas språkliga brobyggare till det svenska samhället, och balansen i familjedynamiken förändrades, något som också ökade ohälsan. Möjliga vinnare enligt författaren var barnen och de unga, och enstaka äldre, men hon bedömde att om barn växer upp i föräldrarnas utanförskap är risken stor att den även drabbar nästa generation, något som vi känner till sen tidigare. Hon beskriver att många på förläggningen hade akuta behov av psykiatrisk hjälp, men behoven var större än vad sjukvården hade resurser för.

Centralt är fotona och bildtexterna som anger bara ort och år i boken, där mötet med den andres ansikte förpliktar ansvar, och hon hänvisar till den franskjudiske filosofen Emmanuel Levinas som talar om betydelsen av varje individs ansvar för medmänniskan. Familjen och den närmaste släkten ska traditionsenligt skydda den enskilde ekonomiskt och socialt, något som skapar förpliktelser. I de situationer där människor har förlorat familj och släktingar saknas detta sociala och ekonomiska skyddsnet och blir här i Sverige, där individen är i centrum, mycket sårbar.

Författarens metod som svensk etnolog har varit så kallad deltagande observation, samtal och ostrukturerade djupintervjuer för att samla kunskap. Som forskare vet vi att det tar tid att få förtroende till målgruppen som är traumatiserad och ännu inte har tillit till omgivningen, men författarens tålmod och förhållningssätt har givit mycket bra utdelning. Anteckningar har hon vanligtvis samlat efter att hon besökt eller haft telefonsamtal med de asylsökande men skrivit ner samtidigt när hon mött hjälparna. Författaren belyser genom intervjuerna den kunskap vi alla redan har om den negativa effekten av sysslösheten, passiviteten och betydelse av ett sammanhang, att ha ett arbete som nyanländ. Många av de asylsökande glömde till exempel snart vad de lärt sig och tappade intresset för att lära sig svenska när de fick avslag. En avhandling (1) om sambandet mellan arbete och psykisk ohälsa hos personer som kom till Sverige 1993-1994 på grund av kriget i Bosnien-Hercegovina visar i den kvalitativa delstudien vikten av arbetsuppbrott i samband med krigsutbrott och betydelsen som arbete efter migration kan ha för psykisk hälsa och välbefinnande, liksom den vikt ohälsa kan ha för förmågan att arbeta. Här kan det finnas en risk för utmattning. Detta får stöd i vår studie i Malmö, som visar att många av de nyanlända flyktingarna som studerar svenska för invandrare (SFI) har utbrändhetssymtom, vilket torde vara ett hinder när det gäller deras inlärningsförmåga och integration i samhället (2). Den nuvarande regeringen har under de senaste åren poängterat

det de kallar ”arbetslinjen”. Därför är det viktigt att de hinder som finns för flyktingar att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden tas på allvar. För att kunna öka deras möjlighet att lära sig svenska behövs mer kunskap om kopplingen mellan stressfaktorer under postmigrationsprocessen, stress i samband med språkinlärning och hälsa.

Boken avser inte att vara en vägledning till hur asylprocesser skall föras, eftersom sådan kunskap finns. Det är en styrka att författaren lyfter fram flyktingarnas olika kulturella och socioekonomiska bakgrund, ser individen och yrkesmässigt representerar de en blandning av olika länders kunskaper. Dock väljer hon i texten att sätta likhetstecken mellan asylsökande och flykting, och hon använder orden om varandra. Eftersom asylsökande vuxna och flyktingar har olika laglig rätt till hälso- och sjukvård enligt den nya lagen från 1 juli 2008 (3), blir det ibland missvisande i texten.

Ibland blir texten för detaljerad och det blir svårt för läsaren att hålla röda tråden. En bilaga med historiska milstolpar i asylpolitiken hade därför gjort texten mer läsarvänlig och antalet sidor hade då även kunnat bantas. I framtiden rekommenderas författaren att samverka ännu mer tvärvetenskapligt med andra forskare, där hennes skicklighet i att samla in kvalitativa data belyser andras kvantitativa resultat inom området och på detta sätt kommer hennes data att lyftas upp i ett större sammanhang.

Boken vänder sig främst till socialt och politiskt intresserade och till alla som direkt eller indirekt arbetar med asylsökande eller är berörda av flyktingproblematik.

Solvig Ekblad

Docent vid Karolinska Institutet
och senior forskare vid
Institutionen LIME.
E-post: Solvig.Ekblad@ki.se

Referenser

1. Johansson Blight, K. Mental Health and employment amongst persons who resettled in Sweden in 1993-1994 due to the war in Bosnia-Herzegovina. Thesis for doctoral degree (Ph.D.). Stockholm: Karolinska Institutet, 2009.
2. Eriksson-Sjöo, T., Ekblad, S. Stress, sömn och livskvalitet – en studie bland flyktingar i SFI-utbildning, lärare och handläggare i Fosie stadsdel, Malmö. Malmö högskola, rapportserie, 2009 (i tryck).
3. Lag (2008:344) om hälso- och sjukvård till asylsökande m fl.